

Пошук нових форматів співпраці з державами Центральної Азії як спроба збереження впливу Росії

В. Ярмоленко, відділ зовнішньої політики

Розглянуто спробу РФ створити «газовий союз» за участю Казахстану, Узбекистану та Росії у контексті прагнень Кремля зберегти вплив у Центральній Азії.

Висновки

1. Росія прагне зберегти стратегічний вплив у регіоні СНД, зокрема у рамках Євразійського економічного союзу (ЄАЕС), завдяки вепонізації експорту природного газу та контролю за сферою торгівлі й транспортування енергоресурсів інших держав – членів об'єднання.

2. Ініціативи Росії, пов'язані з координацією політики у сфері енергетичних засобів, можуть бути спробою перешкодити формуванню альтернативних до наявних регіональних об'єднань під егідою РФ та намаганням обійти міжнародні санкції.

28 листопада, під час зустрічі з главою уряду РФ М. Мішустіним у рамках офіційного візиту до Москви, президент Республіки Казахстан Касим-Жомарт Токаєв повідомив про пропозицію В. Путіна щодо формування «тристороннього союзу» в «газовій сфері»¹ між Казахстаном, Росією та Узбекистаном. За словами глави Казахстану, ця тема мала обговорюватися під час телефонної розмови між В. Путіним та президентом Узбекистану Шавкатом Мірзійоєвим, що відбулася 30 листопада². 8 грудня міністр енергетики Узбекистану Джурабек Махмудов

¹ Інформацію про ініціативу щодо тристороннього об'єднання подано лише в стенограмі зустрічі К.-Ж. Токаєва та М. Мішустіна на сайті уряду Росії. На сайті президента РК про цю ідею не згадується. Див.: Встреча Михаила Мишустина с Президентом Республики Казахстан Касым-Жомартом Токаевым / Правительство России. 2022. 28 нояб. URL: <http://government.ru/news/47164/>; Глава государства встретился с Председателем Правительства России Михаилом Мишустиним / Официальный сайт Президента Республики Казахстан. 2022. 28 нояб. URL: <https://akorda.kz/ru/glava-gosudarstva-vstretilsya-s-predsdatelem-pravitelstva-rossii-mihailom-mishustinym-2810410>

² У повідомленні про телефонну розмову між двома главами держав на сайтах президентів РФ та Узбекистану немає конкретної згадки про обговорення «тристороннього союзу». Проте використано загальні формулювання щодо «перспективних спільних проєктів» та «питань практичної співпраці у багатосторонньому форматі, зокрема з регіоном Центральної Азії». Див.: Телефонный разговор

заперечив можливість висування будь-яких політичних умов в обмін на постачання газу³. 9 грудня В. Путін під час пресбрифінгу повідомив, що йдеться лише про технічний обмін природним газом із державами Центральної Азії через наявну інфраструктуру газотранспортної системи «Центральна Азія – Центр». Сировина, яку транспортуватиме Росія, повинна врівноважити баланс споживання природного газу в Узбекистані та забезпечити стабільність постачань до КНР через газогін «Туркменістан – Китай». Казахстан має стати державою-транзитером, а також зможе імпортувати газ для власних північних регіонів із сусідніх суб'єктів Росії. Це економічно вигідніше, аніж будувати нові газогони й постачати газ із родовищ інших районів Казахстану. За словами глави РФ, Росія не планує у цьому контексті висувати політичні умови для учасників об'єднання.

Натомість, 16 грудня, під час робочої поїздки глави адміністрації президента Узбекистану Сардора Умурзакова до Ашхабаду, досягнуто умови додаткового постачання 1,5 млрд м³ природного газу з Туркменістану до Узбекистану. Такий обсяг повинен повністю задовольнити потреби Узбекистану у блакитному паливі⁴.

Намагаючись реалізувати ідею «газового союзу» із двома найбільшими державами Центральної Азії, Росія може мати на меті:

- диверсифікувати постачання природного газу та нав'язати контроль над ГТС Казахстану й Узбекистану, і таким чином послабити їхні конкурентні можливості у постачанні природного газу до Китаю, а у перспективі – на ринок держав – членів ЄС і Туреччини;

- запобігти створенню внутрішньорегіональних багатосторонніх об'єднань у Центральній Азії, до яких не залучено Росію.

Пошуки нових ринків для експорту природного газу з Росії

Рішення про поступову відмову від імпорту природного газу з Росії з боку більшості держав – членів ЄС, значні пошкодження газогонів «Північний потік-1» та «Північний потік-2», фактичне припинення постачання через газогін «Ямал – Європа», запровадження граничних цін на газ з боку Єврокомісії (загальна частка скорочення – на 47 %, або на 50 млрд м³ станом на початок жовтня 2022 р.⁵) змусили керівництво РФ активізувати переорієнтацію експорту природного газу. Росія зацікавлена якнайшвидше диверсифікувати торгівлю енергоресурсами, щоб

с Президентом Узбекистана Шавкатом Мирзиёевым / Президент России. 2022. 30 нояб. URL: <http://kremlin.ru/events/president/news/69959> ; Лидеры Узбекистана и России обсудили приоритеты торгово-экономического сотрудничества / Президент Республики Узбекистан. 30.11.2022. URL: <https://president.uz/ru/lists/view/5744>

³ Imamova N. Russian Gas Swap Scheme Gets Cold Shoulder in Central Asia. *Voice of America*. 2022. 07 Decem. URL: <https://www.voanews.com/a/russian-gas-swap-scheme-gets-cold-shoulder-in-central-asia/6867304.html>

⁴ Туркменистан поможет Узбекистану покрыть часть дефицита энергии. *Газета.UZ*. 2022. 16 дек. URL: <https://www.gazeta.uz/ru/2022/12/16/gas-from-turkmenistan/>

⁵ Савенкова Д. МЭА оценило жизнеспособность проекта «Сила Сибири – 2». *Ведомости*. 2022. 27 окт. URL: <https://www.vedomosti.ru/business/articles/2022/10/27/947707-mea-usomnilos>

підтримати стабільність газовидобувної та газотранспортної інфраструктури, зберегти надходження від нафтогазових доходів до федерального бюджету, адже вони забезпечують фінансування безпекового та оборонного секторів, а також соціальних програм.

Наявна у Казахстані, Узбекистані й Туркменістані інфраструктура Газотранспортної системи (ГТС) у перспективі дає Росії можливість здійснювати обмін газу з державами Центральної Азії, додавати російську сировину до основних поставок з цих держав до західних провінцій Китаю (передусім Сіньцзян – Уйгурського автономного району), забезпечувати сезонні потреби Узбекистану та окремих північних регіонів Казахстану, а також уможливило подальше приєднання до проєктів держав Каспійського регіону, газогону «Туркменістан – Афганістан – Пакистан – Індія» («ТАПІ») та трубопроводів, що постачають газ до Афганістану через Узбекистан і північно-східних провінцій Ірану через Туркменістан.

Водночас пропозиція щодо «газового союзу» пролунала на тлі ускладнення перемовин щодо створення спільного ринку газу ЄАЕС. Держави – учасниці ЄАЕС не дійшли згоди щодо встановлення єдиних тарифів на постачання газу в межах об'єднання. У цьому контексті Росія могла би отримати інструмент для політичного та економічного тиску на держави ЄАЕС через монопольний статус у них дочірніх компаній ПАТ «Газпрому», котрі контролюють ГТС, процес транспортування та зберігання природного газу. Казахстан у цьому контексті є єдиною державою, де зазначені функції здійснює національне підприємство (АТ «КазТрансГаз» – дочірня компанія НК «КазМунайГаз») ⁶. Така ситуація дає Казахстану можливість посісти потенційно більш незалежну позицію в рамках ЄАЕС.

Росія також зацікавлена у поступовому витісненні Казахстану та Узбекистану як потенційних конкурентів щодо поставок природного газу до західного Китаю у разі запуску газогону «Сила Сибіру-2» (запланована потужність – понад 50 млрд м³ на рік).

Реакція Росії на посилення альтернативних форматів співпраці у Центральній Азії

Ініціатива В. Путіна щодо «газового союзу» збіглася з активізацією політичної трансформації всередині Казахстану та Узбекистану, що відбилася в таких тенденціях і процесах.

⁶ Общие рынки ЕАЭС. URL:

https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:q71_3zkUMSkJ:https://eec.eaeunion.org/upload/medialibrary/1c7/39.-Obshchiy-rynok-gaza.pdf&cd=1&hl=ru&ct=clnk&gl=ua

- Загострення суспільного напруження, що виявилось під час подій 5–11 січня 2022 р. в Казахстані та 1–3 липня 2022 р. в Республіці Каракалпакстан Узбекистану.

- Конституційні реформи, що мають на меті, з одного боку, зміцнити позиції чинних глав держав, а з іншого – забезпечити стабільність політичних систем через збалансування відносин між гілками влади (розширення повноважень парламенту, підвищення відповідальності уряду), місцевими органами влади (лібералізація бюджетної політики, розширення повноважень місцевої влади) та суспільством (партійне будівництво).

Окрім того, повномасштабне вторгнення в Україну посилило побоювання Казахстану та Узбекистану щодо агресивних намірів Росії. Обидві держави відкрито заявили про невизнання «незалежності» так званих «ЛНР/ДНР» та спроб анексії Херсонської, Запорізької, Донецької та Луганської областей з боку РФ, активізували відносини з іншими впливовими економічними та політичними акторами, зокрема Китаєм, Туреччиною, ЄС (як з об'єднанням у цілому, так і з окремими країнами, зокрема Францією, Німеччиною, Угорщиною), державами Перської затоки.

Під час візиту президента К.-Ж. Токаєва до Ташкента 22 грудня 2022 р. між Казахстаном та Узбекистаном підписано Договір про союзницькі відносини, який зокрема передбачає скликання «термінових консультацій» між двома державами у разі нападу «третьої сторони»⁷. Зміцнення відносин між цими державами може стати основою для подальшої регіональної консолідації на тлі послаблення стратегічних позицій та регіонального впливу Росії.

---

⁷ Токаев и Мирзиёев подписали договоры о союзнических отношениях и демаркации границы. *Радио Азаттык*. 2022. 23 дек. URL: <https://rus.azattyq.org/a/32189375.html>